

אנו מתחילים את סיורנו, או שיעורנו בשער מכללת רידמן, צינברי- תל בית ירח. שם ניתן רקע על המרחב בו אנו נמצאים ואיך זה מתקשר לנו ללימודים: עיר הבירה כאן במרחב הזה בתקופה הביזנטית היא בית שאן- סקיתופוליס. בזמן שהעיר נכבשת ע"י המוסלמים, אותם שבטים נוודים חלק מהבתים הנמצאים בעיר עוברים לשליטת המוסלמים, אך בכל זאת אותם נוודים לא נשארים בבית שאן אלא ממשכים הלאה.

בית שאן יורדת מגדולתה בתקופת האסלאם ועכשיו טבריה הופכת להיות עיר "הבירה". זוהי עיר המחוז עד לתקופתם של הממלוכים (1267/8) בה הם הופכים את צפת לעיר המחוז, עיר "הבירה" שלהם.

אנו שמים לב כי ההתיישבות היא בשוליים .

בשלב הראשון של הממשל המוסלמי, בית אומיה 661. אותם נוודים ממשיכים הלאה צפונה לעיראק, פרס והם לא נשארים כאן בשטח ארץ ישראל. זוהי גם הסיבה מדוע מתפתחות ערי האמצר (מקום בו התיישב חיל מצב מוסלמי שמפתח מאוחר יותר עיר מרכזית).

מתוך מקורות וממצא ארכיאולוגי האומיים מקימים מבצרי גבול . המחקר מתקשה לכנות אותו אז הוא קורה לו ארמון אומאי , למשל חרבת מפג'ר – זהו ארמון אומאי הנמצא ביריחו, שם אנו מוצאים מבנה מרובע ומפואר כולל מערכת חדרים, ופספסים מעוטרים של צמחים . ישנם עוד שלוש מצודות :

1. חרבת דאשה -אזור פצאל.
2. חרבת מניה -מקורות ספיר.
3. חרבת צינברי -היכן שאנו נמצאים בסיורנו, תל בית ירח.

אך נשאלת השאלה מהם אותם ארמונות אומיים?

אנו יודעים כי הם יושבים באזורים כפריים חקלאיים, זאת אומרת יש להם עורף חקלאי עם מערכת השקיה, אנו מוצאים זאת בחרבת מניה וחרבת דאשה. ההנחה המקובלת היא כי אותם ארמונות הם למעשה חוות מבוצרות שבהם ישב מושל.

למשל בחרבת דאשה אנו נמצא שרידים של סלודורה פרסית, וזה מקשר אותנו כי יש כאן חווה

עם

הסלבדורה ידועה ברחבי תחום תפוצתה כמקור למברשות-שיניים טבעיות. מבנהו הסיבי של הענף מאפשר שימוש יעיל בו כמברשת לשיניים. בחרים ענף שעוביו כעובי עפרון, מרסקים באבן את קצהו, והרי לך מברשת-שיניים מעולה. לפי מסורת מקובלת השתמש הנביא מוחמד בענפי העץ לשמירה על בריאות שיניו, ומכאן הואצלה עליו קדושה אצל המוסלמים. שמו העממי באנגלית "עץ מברשת השיניים" Toothbrush Tree. כל חלקי הצמח עשירים בשמן, וכולם משמשים למאכל: הפרי, הענפים הצעירים והעלים. בהודו נאכלים קצות הענפים הצעירים כסלט חריף, וזרעי הצמח כתחליף לחרדל.

עורף חקלאי.

אל וליד בנו של עבד אל מלאכ, נקרא גם בכינוי "הבונה הגדול" הוא נוטע עצים ופרדסים באזור הבקעה.

אנו מדברים כבר חצי שעה אך נשאלת השאלה מדוע אנו כאן בצינברי? ! ע"פ מקורות מוסלמים אנו יודעים כי סאלח אדין חנה כאן בצינברי לפני הקרב הגדול שלו נגד הצלבנים בקרני חיטים.

יעקובי (היסטוריון מוסלמי) מזכיר גם דרך מדמשק, פיק, צינברי, וממשיכה לטבריה. דרך זו נסללה ב- 692 בימיו של עבד אל מאלכ. הממצא הארכיאולוגי הוא אבני מייל וכתובות לאורך הדרך שמיחסים את בניית הדרך אליו (עבד אל מאלכ).

אך היכן היא צינברי אליה התכוונו המקורות?!

תל בית ירח, כרך זהו אותו תל (היו ויכוחים בעבר). תל באזור הכנרת. פסח בר אדון מציין כי הוא מצא נדבך הקשור לצינברי, הוא מוצא כתובת בערבית כופית (ערבית כופית היא ערבית קדומה מהעיר כופה הנמצאת במפרץ הפרסי, היא מתקשרת לנו כי עלי בורח לכופה, לימים העיר תהפוך למרכז תרבותי גדול. הכוונה היא כי הכתב הוא מימי בית אומיה עוד לפני שהתגבש לכתב המוכר של היום).

הכוונה היא כאן מצאנו מכלול גדול ולא ארמון אומי.

דרומית לבית הקברות של כנרת אנו רואים מתחם גדול בזלתי, זהו למעשה כנסייה מהתקופה הביזנטית, על מבנה זה נמצאה כתובת מהתקופה הביזנטית.

בר אדון רואה מבנה גדול וישנה גדר סביב המבנה, ישנו תיחום. הוא קורא למבנה הגדול "בית כנסת מבוצר", משום שהוא רואה עמודים ועליהם חרוטים עיטורים של פרוכת ומחתה, אלו הם סימנים יהודיים. ממצא זה מסתדר לנו טוב בית כנסת ליד כנסייה, מקום קדוש ליד מקום קדוש הכול מתוארך לתקופה הביזנטית (ע"פ יעל בוכמן), אבל נשאלת שאלה, מדוע מתחם זה מבוצר?!

אנו ממשיכים בחקירתנו ורואים כי בהמשך הגדר נגלים לנו מין מבנים בחומה עצמה:

- פינה חצי מעוגלת
- מגדל רבוע

לא ממזמן בתל נמצאו צלמיות המראה קשרים עם מצרים בבית ירח, מה הקשר?! אנו עומדים עכשיו ליד ממצאים מתקופת ההתנחלות, מקרא. אנו רואים ממגורה היורדת בכמה מטרים מתחת לפני האדמה (ממגורה = מקום איסוף תבואה). קצת מבולגן פה באתר או שפשוט קשה לי להבין....[האתר מבולגן] הממגורה נמצאת בשכבה העליונה של התל לצד ממצאים מהתקופה הביזנטית והמוסלמית המוקדמת. לא ברור העניין הזה.

פסח בר אדון מציין כי זהו למעשה, כל המכלול אותו אנו רואים הוא מבצר רומי. המים שהגיעו לכאן לא נשאבו מהכנרת, כי אנו צרכים כאן את "חוק הכלים השלובים" המים מהכנרת לא יכולים לעלות למעלה אל העיר אלא לקחו את המים ממעינות בנחל יבניאל=ואדי סיג'אס .

חוקר אחר [פרופס' דונלד וויטקומב מאוניברסיטת שיקגו] מגיע ומציען כי כל המתחם המבוצר הוא בעצם ארמון אומאי ולא מצודה, ובשנים האחרונות אנו רואים כי הנחתו של פסח בר אדון כנראה אינה נכונה. (אותו הדבר אמרו לגבי חירבת מניה).

חוקר זה קובע זאת ע"פ צורת המבנה. כמו שיש במצודת הבונים וחרבת מיניה ואחרים, בתחילה חשבו כי המבנה הוא צלבני, אכן נכון אך מבנה זה קדום לתקופה יסודותיו מהתקופה המוסלמית המוקדמת. המבנה כאן דומה למבנה הבונים הוא מלבני 60 על 60 בפניות ישנם מגדלים חצי עגולים, כאן אנו נמצאים בתוך בית המרחץ, בית המרחץ הוא מהווה חלק מהתרבות המוסלמית, חלק ממערך המצוות – ההיטהרות שלפני התפילה, ההתנקות, הרי גם היום במסגדים יש לנו מקום בו אנו שותפים את הידיים, הולכים לשירותים, וכל זאת כדי להתנקות מבחינה רוחנית ומוחשית לפני קיום התפילה.

המקום נהרס/חרב ברעידת האדמה של 749 וננטש . ז"א התקופה הביזנטית ממשיכה אל תוככי התקופה האומיית אך אנו לא מסוגלים נכון לעכשיו ממצא קרמי המאפיין את התקופה האומיית, דבר שמהווה בעיה בפני עצמה .

בחפירה האחרונה 2009 נחשף בתוך המכלול הזה: מתחם, חדר/אולם ובו יש אפסיס הפונה לכיוון דרום- סביר להניח כי זהו לא מחרב למרות שהוא פונה לכיוון דרום – כיוון התפילה למכה – משום שהוא גדול מדי למחרב. רצפת חלוקי אבן, וגם פספסים של ציורי ציפורים צמחים וכו'.

הדיוואן [מקום התכנסות] שבארמון היאשם מזכיר בצורתו הארכיטקטונית בליווי פסיפסים את התכנית הארכיטקטונית שאנחנו רואים כאן – שורות עמודים מכיוון צפון לדרום ואפסיס.

כעת אנו ערים לזה כי תפיסתו של פסח בר אדון שמדובר כאן במבצר רומאי כנראה אינה נכונה וזהו הארמון של הח'ליפים האומיים הנזכרים במקורות.

יש לציין כי ישנה כאן השקעה, בבניה במדידות, צריך כאן מהנדסים ומומחים, המתחם אינו קשור ככל הנראה לעיר רקת, זה נפרד מרקת. זה אפילו לא פרבר של רקת אלא מתחם שלטוני מבודד מהעיר רקת.

נמצאים מול אתר חמת

לפני שנתיים נעשתה כאן חפירת הצלה ומה שנמצא כאן אלו הם רחובות מוסלמים מהמאה ה-9 (ניתן לתארך את זה) עד למאה ה-11, במאה ה-11 המקום ניטש. הסיבות לכך יכולות להיות או

- פלישת שבטים מחצי האי ערב – אלו הם הקרמטים – מוסלמים שיעים.
- הסלג'וקים 1071 הפוגעים בטבריה.

היכן שאנו נמצאים אלו הם פאתי העיר עד התקופה המוסלמית. בתקופה המוסלמית העיר טבריה היא צרה וארוכה – ממאיר בעל הנס עד אזור הפלאפלים. יש תיאור של אל מוקאדסי על טבריה: (אני כבר מתנצלת מראש לא כתבתי את כל המקורות). בטבריה חיו נוצרים, מוסלמים ויהודים, אחד לצד השני. עומר מאפשר ל-70 בתי אב יהודים לעבור לירושלים. היהודים שעוברים מגיעים מטבריה.

מקור נוסף הוא הגניזה הקהירית מהמאה ה-11 מתואר כי: "מושבה של מצורעים הנמצאים ברקת טבריה".

בשנת 4 לפני הספירה הורדוס הגדול מת ובנו הורדוס אנטיפס יורש אותו לימים [שנת 20] הוא יבנה את טבריה, לקיסר טיבריוס, בשנת 19 לספירה – זוהי עיר פוליס לכל דבר, יכולת להטביע מטבעות וכדומה. המרכז של אותה עיר רומית ממשיך אל התקופה הביזנטית והמוסלמית

תיאור נוסף של אל מאקדוסי (965 מאה 10, גיאוגרף מוסלמי בן ירושלים) של העיר טבריה: "היא בירת אורדון ובירת עמק...טבריה, צרה מחניקה ולא בריאה....תושבי טבריה נאמר עליהם (מקוטע לא הספקתי לכתוב הכל) חודשיים רוקדים, חודשיים הולכים ערומים, חודשיים מתפלשים בבוע...רוקדים בגלל ריבוי הפרעושים והולכים ערומים בגלל החום....."

למעלה על הר בריניקי ישנה כנסייה מהתקופה הביזנטית, והיא שוקמה לאחר רעידת האדמה ב-749, היא שופצה בתקופה של שלטון עבאסי. יש קושי, אם אנו יודעים כי המוסלמים אסרו על קיום פולחן זר אז איך זה שהעבסים אפשרו את שיפוצה של הכנסייה?!

לאחר מכן אנו הולכים בתוך הפאר הארכיאולוגי ומבחינים במבנה בזיליקאי. בצידו הצפוני בית אסורים. מכאן נובעת השאלה מדוע אני צריך כאן בית כלא היכן הוא יבנה? הוא יבנה ליד בית משפט והגוף השולט כאן בטבריה זהו הסנהדרין, באותה עת. יש מצב גדול כי הסנהדרין ישבה כאן היכן שאנו נמצאים מציפורי היא עברה לכאן.

אך היכן הם השרידים מהתקופה המוסלמית המוקדמת?!

לאורך הרחוב הראשי, שהוא למעשה הקארדו אנו רואים שורה של חנויות, ובאחת החנויות יש מבנה חצי עיגול, שהכיוון הכללי הוא דרומה, ההנחה היא כי היתה כאן שוקת הצמודה למסגד הקטן שבאזור המנהלי של העיר. יש לציין כי לפני מסגדים אנו נמצא מכלולי מים שונים כמו:

- בתי שימוש
- בית מרחץ

כמו שציינו לפני כן הכניסה למסגד מצריכה היטהרות. היטהרות נפשית ומוחשית.

בטבריה של התקופה המוסלמית המוקדמת אנו צריכים למצוא מסגד גדול ומפואר, וזה לא מסגד יסמין שיש המזהים אותו במרכז העיר (היכן שבנק בין לאומי) מתחת למסגדו של דהאר

אל עומר [מאה 18] ע"פ הכתובים. מסגד יום השישי – מסגד הג'מעה, צריך להיות גדול כי זוהי עיר ממשל.

כאן באזור בו אנו נמצאים אנו רואים (יותר נכון מדמינים ע"פ מה שיעל אמרה) כי המכלול החדר הזה הנמצא מולנו זהו למעשה שירותים.

בתקופה המוסלמית הצרו את הבזיליקה והרחיבו את הרחוב, הקימו מערכת חנויות. ומצד שני של הרחוב יש קיר החוסם. קיר זה שייך למכלול אחר יותר גבוה שמה שקישר בניהם כנראה הייתה מערכת מדרגות. מכלול זה יכול להיות המסגד מימי התקופה המוסלמית המוקדמת.

באחד החנויות אנו מבחנים במבנה עגול – מנסף - תנור ובו היו מבשלים קדרות של כבש בבישול איטי. באותה חנות חדר נפרד אנו יכולים לראות כי בעל אותה חנות עשה שירותים נפרדים (קשה לי להאמין איני יכולה לזהות) פרטיים. מאחורי קיר החדר הזה נמצא פיטאס גדול. ברחוב נמצא גם מטמון. בכלל, בחפירות בטבריה נמצאו כמה מכלולי מטמון שהכילו בין היתר כלים מברונזה מתכת ומטבעות. המטמון יכול להיות שנטמן במאה ה-11 לפני אירוע מכונן – למשל, בואם של הקרמטים או הסלג'וקים. אותו בעל חנות כוונתו הייתה לשוב למקום ולהחזיר אליו את רכושו אך זה לא יצא בסופו של דבר וכך גלינו את המטמון.

בכל שטח החפירות, כולל רחוב מהתקופה העבאסית שהלך בכיוון צפון דרום בשולי הר ברניקי [ליד מכון השופכין של טבריה] נמצאו מטבעות הנקראים "אנונימוס פוליס" אנונימוס= הדמות אינה ידועה, זאת אומרת הדמות לא מוכרת, אך מוזכר השם ישו, על סמך זה הניחו החוקרים, ארכיאולוגים כי התקיימה כאן אוכלוסיה נוצרית עמידה שסחרה עם הנוצרים אחרים מביזנטיון. זאת אומרת ע"פ ממצא זה אנו למדים כי האוכלוסייה כאן הייתה מעורבת יהודית מוסלמית ונוצרית.

ליד מכלול בתי המרחץ יש מבנה מלבני גדול ובו שימוש משני של אבנים, אבן אחת היא דלת של ארון קבורה "סרקופג". מיחסים מבנה זה כמסגד מהתקופה המוסלמית המוקדמת.

אורפה (הנמצאת בטורכיה נקשרת לנו עם הנסטוריאנים מונופיזיטים) שם יש מכלול של מסגד ולידו שירותים בתי מרחץ ובריכות לגידול דגים. במסורת המוסלמית, המסתמכת על מדרש

מסורת שיעית מספרת כי במהלך פגישתו הראשונה של מוחמד בן התשע עם הח'ליף אל-מאמון הוא לא נרתע מהשיירה השועטת למסע ציד. במהלך הציד הגיש נשר בפיו דג לח'ליף. אל-מאמון שהופתע מהמקרה הלא טבעי, חזר אל מוחמד הקטן, ותוך כדי החבאת הדג מאחורי גבו שאל את הילד מה בידו. מוחמד ענה כי בידי אל-מאמון דג שהביא לו נשר. מתוך ויקיפדיה

שאברהם ניפץ צלמיות של עובדי אלילים. השלטונות זרקו אותו לאש. באותו רגע הגיע זרם מים אדירים, כיבה את האש והפך את הפחמים לדגים. המוסלמים, אנשי המדבר מייחסים חשיבות רבה למים ורואים בהם מקור חיים. כאן אנו מוצאים ברכות דגים. מכאן מהמכלול שאנו רואים, הוא לדעת ד"ר קטיה ציטרין סילברמן, הוא מסגד

הג'עמה, מסגד יום השישי – המסגד הגדול של העיר הנזכר גם על ידי מוקדסי [965] וגם על ידי נאצר חוסרו – מוסלמי פרסים שביקר כאן בשנת 1047 ומזכיר לצד המסגד הגדול של טבריה בתי מרחץ.

לסיכום : סביר להניח כי צינברי שימשה כארמון חורף לחליפי בית אומיה, הרחק מהאוכלוסייה המקומית "העמחה", ואילו כאן היה מסגד גדול ומרכז שלטוני.